

**Dr. LUJO THALLER: OD VRAČA I
ČAROBNJAKA DO MODERNOG LIJEČNIKA,
Zagreb, 1938. – značajan datum hrvatske medicinske
književnosti**

Dr LUJO THALLER: FROM SORCERER AND WIZARD
TO MODERN PHYSICIAN, Zagreb, 1938 – a significant
year for Croatian medical literature

Mirko Jamnicki Dojmi*

SUMMARY

*In 2008, it will be 70 years from the publication of our first comprehensive world history of medicine by one of the most outstanding Croatian physicians from the first half of the 20th century. Namely, in 1938, publisher Minerva issued a book by Dr Lujo Thaller *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika* (From Medicine Man to Modern Physician). It was a first-class event, not only for medical science, but also for the general culture of Croatia. Dr Lujo Thaller, specialist in internal medicine, can be taken as a model historian of medicine. His work and writing, however different they may seem at first sight, have turned out to be an excellent blend. Dr Thaller has marked an era in Croatian history of medicine, raising it from an incidental and amateur affair to an independent academic discipline, and giving it the dignity of a serious scientific profession, equal to other branches of medicine.*

*The book *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika* (From Medicine Man to Modern Physician) synthesizes enormous knowledge; it is the crown of Thaller's erudition, and, as Vladimir Bazala aptly put it, this book "speaks, in fact, about the history of human culture from the medical point of view". The book is also the history of human destiny, opposition to nature, disease, pain, ageing, and death. It is a story of numerous great men in medicine and their discoveries, of human wisdom, goodness, charity, and sacrifice. Even today, this massive work has not lost its vigour and credibility, thanks to the author's narrative skill in presenting his encyclopaedic knowledge. In an impressive story on over 360 pages he inter-*

* Medicinska škola Ante Kuzmanića, Zadar. Adresa za dopisivanje: Mirko Jamnicki Dojmi, dr. med.,
Ul. B. Karnarutića 6, 23000 Zadar. E-mail: mirko-jamnicki-dojmi@zadar.net

weaves science, art, politics, philosophy, and religion of individual historical ages , starting from prehistory up to the unsurpassed discoveries of the twentieth century medical science. When issued, the book was an appropriate and relevant compendium of history of medicine , and it certainly could have served as the first textbook of the kind, had history of medicine taken its rightful place in the medical curriculum in Croatia.

What makes Thaller a modern author is his holistic approach to issues. He sought to show the interrelatedness of cultural, sociological, philosophical and religious factors that conditioned the development of culture and medicine, and paved the way for other Croatian researchers of the history of medicine.

Key words: *history of medicine, 20th century, medical literature, Lujó Thaller, Croatia*

UVOD

Vlastito čitateljsko iskustvo govori mi kako postoje važne knjige iz područja opće kulture kroz čiji se sadržaj probijamo mukotrпно i sporo kao kroz kakav gustiš i koje, nakon što smo im sklopili zadnju stranicu, gotovo odmah zaboravljamo. S druge strane, ima knjiga koje su goleme po opsegu i istodobno sadržajno maestralne pa dok ih čitamo polako napredujemo kroz, doduše, ipak prohodnu šumu faktografije, provjeravajući usput stanovite činjenice u enciklopedijama, leksikonima i inim kulturološkim priručnicima. Riječju, pravimo cezure, uzimamo daha, na kratko se osvježavamo “pismom” nekoga drugog autora pa nastavljamo s čitanjem. No, istini za volju, teško da ćemo ikada više posegnuti za tim ozbiljnim i sustavno pisanim knjigama, iako je nedvojbeno da su one obogatile našu kulturno-spoznajnu sferu. U svojoj esenciji one ne isijavaju onim stvaralačkim ozračjem koje bi, osim besprijekornom faktografijom, mjestimice bilo protkano još i osebnim interpretacijama, lucidnim opaskama, duhovitim anegdotama, ironijom, dosjetkama i legendama, dakle zanimljivim *intermezzima*. Upravo to naći ćemo u knjigama koje su jednako tako i opsežne i sadržajne, no čitamo ih nadušak i lako; one drže čitatelja u mješavini napetosti i užitka u čitanju, koji je gotovo istovjetan kreativnoj snazi i strasti njihova autora. U čemu je tajna ove zadnje vrste knjiga? Možda u erosu pisanja bez kojega nema ni erosa čitanja, pa u prva dva slučaja izostaje onaj dubinski *feed-back* koji se uspostavlja između pisca i čitatelja, dok se u trećem slučaju ta sprega rađa doslovce od prvog pročitanaoga retka. Brojnošću iznesenih fakata i sugestivnošću kojom su pisane, ozračjem autentičnog izričaja, one predstavljaju trajnu dragocjenost, ostaju nezaboravna životna popudbina, ulazeći na velika vrata u naš vrijednosno-estetski sustav.

Jedna je od takvih knjiga koja s polica među brojnim drugim svescima zrači nekom posebnom austom, i knjiga dr. Luje Thallera *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika* [1]. Tiskana je u Zagrebu 1938., dakle točno prije sedam desetljeća, i prva je sveobuhvatna knjiga iz povijesti medicine napisana na hrvatskom jeziku. Izašla je u glasovitom *Minervinu* izdanju, u *Biblioteci općeg znanja*. Ne računamo li *Uvod* i *Zaključak*, knjiga obuhvaća 39 poglavlja koji zapremaju 366 gustih stranica, a u nju je umetnuto 17 glatkih listova sa 90 slika u crno-bijeloj reprodukciji i 3 karte.

SOCIOKULTURNO OZRAČJE U VRIJEME IZLASKA THALLEROVE KNJIGE

Godina 1938. razmjerno je daleko od McLuhannovske ere, još se ne naslućuje ujedinjujuća globalizirana snaga elektronskih medija koja će svijet u kulturološko-civilizacijskom smislu pretvoriti u golemo zajedničko dvorište – i knjige se, jednako kao i novine, tamo gdje su ljudi pismeni, itekako kupuju i čitaju.

Kulturna klima između dvaju svjetskih ratova bila je u velikim europskim središtima, primjerice u Beču, vrlo poticajna pa se dio takva ozračja u stanovitoj mjeri preslikao i na Zagreb.

Ta je godina u hrvatskoj kulturi obilježena izlaskom iz tiska nekoliko iznimno značajnih knjiga. Tako će prvi hrvatski sociolog Dinko Tomašić obznaniti svoju studiju *Politički razvoj Hrvata* [2], koja je zapravo nastavak njegove godinu dana prije tiskane knjige *Društveni razvitak Hrvata* [3]. Miroslav Krleža, vodeći hrvatski intelektualac i *opinion maker* cijeloga međuratnog razdoblja, tiska te godine tri svoja zapažena naslova: romane *Banket u Blitvi* (prvi dio) [4], *Na rubu pameti*, vehementni antistalinistički pamflet [5] i *Eppur si muove*, zbirku od 16 eseja [6]. U već navedenoj Minervinoj *Biblioteci općeg znanja*, od stranih autora objavit će se (doduše, godinu dana poslije, 1939.) prijevod dvotomne knjige nizozemskog povjesničara Hendrika van Loona *Umjetnost čovječanstva kroz vjekove*, u prijevodu Josipa Torbarine [7], a godinu dana poslije (1940.) prijevod sjajne knjige *Kultura novog vremena* njemačkog kulturnjaka Egona Friedella – također u dva toma, u prijevodu dr. Ive Hergešića [8] (reprint-izdanje te znamenite studije objavljeno je u Zagrebu 1997. u izdanju *Antibarbarusa*). U to vrijeme, u istoj su biblioteci tiskane još dvije knjige Hendrika von Loona – *Povijest čovječanstva* i *Brodovi i njihovi putevi* te knjiga Jurija Semjonova iz područja ekonomske geografije *Bogatstvo svijeta*. Sve pravi izdavački hitovi pa se ne može reći da je zagrebačka čitateljska publika u

te 2–3 godine bila uskraćena za vrijedna djela domaće i svjetske publicistike.

U takvom kulturnjačkom ozračju u kojemu nisu manjkali izdavački podvizi uglednijih zagrebačkih izdavačkih kuća, bez obzira na to što se nad Europom nadvila zlokobna Hitlerova sjena i u daljini već čula grmljavina novoga međunarodnog krvoprolića, u razmjerno malom i dominantno klajnbirgerskom Zagrebu iz tiska izlazi i spomenuta knjiga dr. Luje Thallera *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika*.

Premda je već prije više od jednog desetljeća (1927.) objavio značajnu studiju *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850*. [9-11] te brojne članke iz povijesti medicine, poglavito hrvatskih krajeva, Thaller se nije mogao zaustaviti samo na fragmentarnim prikazima, već je žudio da jednom reprezentativnom knjigom zaokruži svjetsku povijest medicine.

Čovjeku je imanentna težnja da zbrku stvari oko sebe i u materijalnoj i u duhovnoj sferi dovede u red, usustavi i učini je razvidnom i tako se odupre pogubnoj entropiji. Kaotični svijet može se donekle shvatiti kroz dugotrajnu povijest koja transcendirira kratkoću čovjekova života. Možda je potreba za pisanjem ove knjige izvimala iz golemog znanja koje je posjedovao Thaller i iz želje da se ono sistematizira i pretoči u zaokruženu cjelinu pa će nekome ubuduće zacijelo biti putokaz. No smatram kako ga je na pisanje ovog djela potaknula i svijest da u kolektivnom imaginariju ne samo šire čitalačke publike, nego i većine medicinara pojam *povijest medicine* nije predstavljao vrednotu dostojnu osobite pozornosti.

Thaller je u svojoj knjizi sam obradio povijesnomedicinski materijal dovoljan za cijeli tim stručnjaka, ali u ono doba, dakako, još nije zaživio *team work* i nadareni stručnjaci solipsistički su pisali dionicu za dionicom teksta ostvarujući epohalne uratke.

Ujedno treba istaknuti kako Thallerova kapitalna knjiga izlazi iz tiska 11 godina nakon što je, 5. studenoga 1927., upravo on održao prvo *ex cathedra* predavanje iz povijesti medicine na Medicinskom fakulteta Sveučilišta u Zagrebu [12]. Knjiga *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika* bila je relevantan kompendij dotadašnjeg znanja iz povijesti medicine, no ujedno je mogla poslužiti i kao prikladan udžbenik iz predmeta koji se u to vrijeme (Thallerovim nastojanjima usprkos) još uvijek nije izborio kao obvezatan kolegij na studiju medicine u Hrvatskoj.

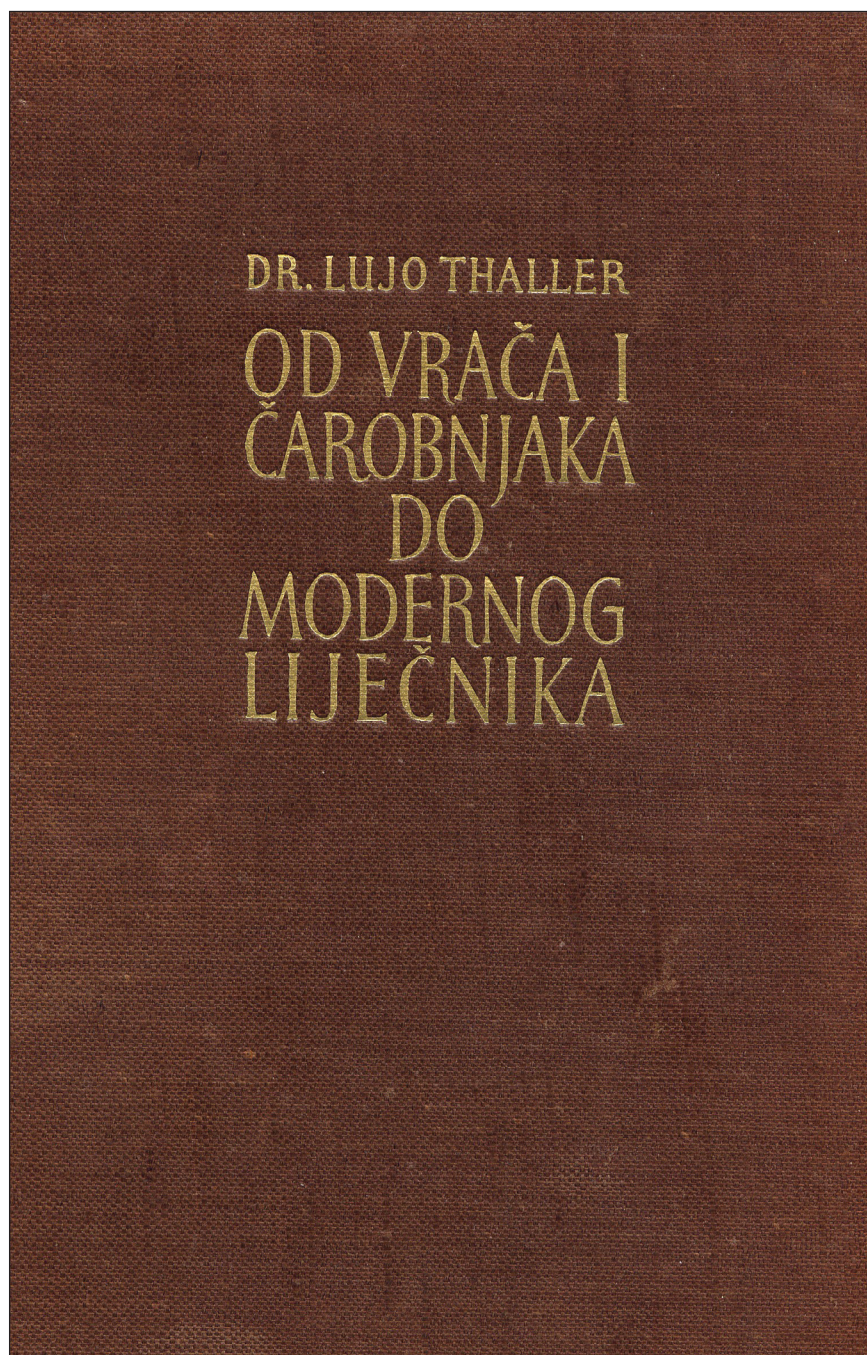
Neki od vodećih povjesničara medicine toga vremena, primjerice Nijemac Karl Sudhoff i Talijan Arturo Castiglioni, već su napisali istaknute studije iz povijesti medicine (1922. iz tiska izlazi *Kratki priručnik povijesti medicine* Karla Sudhoffa, dok u tiskarskoj kući *Mondadori* 1936. izlazi drugo izdanje glasovite višetomne knjige *Storia della medicina* Artura Castiglionijsa), a znameniti švicarski medikohistoričar Henry Sigerist tek će za desetak godina (1949.) privesti kraju prvi tom svoje paradigmatički sročene povijesti medicine koncipirane na filozofsko-sociološkoj potki.

Godina 1938., kada je Thaller u naponu duhovne i fizičke snage, bila je za njega neobično plodonosna. Osim dovršavanja rukopisa opsežne knjige, te je godine pokrenuo osnivanje *Sekcije za povijest medicine* Zbora liječnika Hrvatske te organizirao i bio predsjednikom XI. svjetskog kongresa za povijest medicine koji se od 1. do 14. rujna održavao u Zagrebu, Beogradu, Sarajevu i Dubrovniku. Iako je po specijalnosti bio internist, metonimijski ga možemo držati povjesničarom medicine, a u njegovu cjelokupnom radu i pisanom opusu te dvije naoko tako različite struke, predstavljaju gotovo neodvojiv sinkretizam. Dr. Thaller obilježio je epohu svojim postignućem da povijest medicine od usputne, minorne i amaterske discipline u Hrvatskoj digno do razine samostalne akademske discipline i dade joj dignitet ozbiljne znanstvene struke u svemu ravnopravne ostalim granama medicine [13].

KNJIGA

U uvodnim sekvencama većine poglavlja, Thaller o stanovitom vremenskom isječku govori multidisciplinarno, provodeći hijerarhizaciju događaja, nastojeći skicirati bitna politička, socijalno-ekonomska, općekulturološka, filozofska, religijska i prirodnoznanstvena gibanja epohe. Budući da je sadašnjost *per definitionem* nečitljiva, da bismo shvatili motive koji pokreću događaje u nekom vremenskom segmentu, moramo se, braudelovski rečeno, upisati u dugo trajanje. Upravo tako je postupio autor u pisanju knjige, gradeći mozaičko jedinstvo, ne reducirajući događaje samo na povijest medicine.

Iz knjige je razvidno kako povijesni hod civilizacije nije tek pravocrtan tijek sa zakonitim sekvencama kumulacije znanja i napretka, već je skokovit, s dugim hipostaziranjima, nenadanim obratima i nepredvidljivim probojima prema naprijed. Općekulturna i političko-ekonomska konjunktura sa svojim fluktuacijama imala je dalekosežni utjecaj i na razvoj medicinske znanosti.

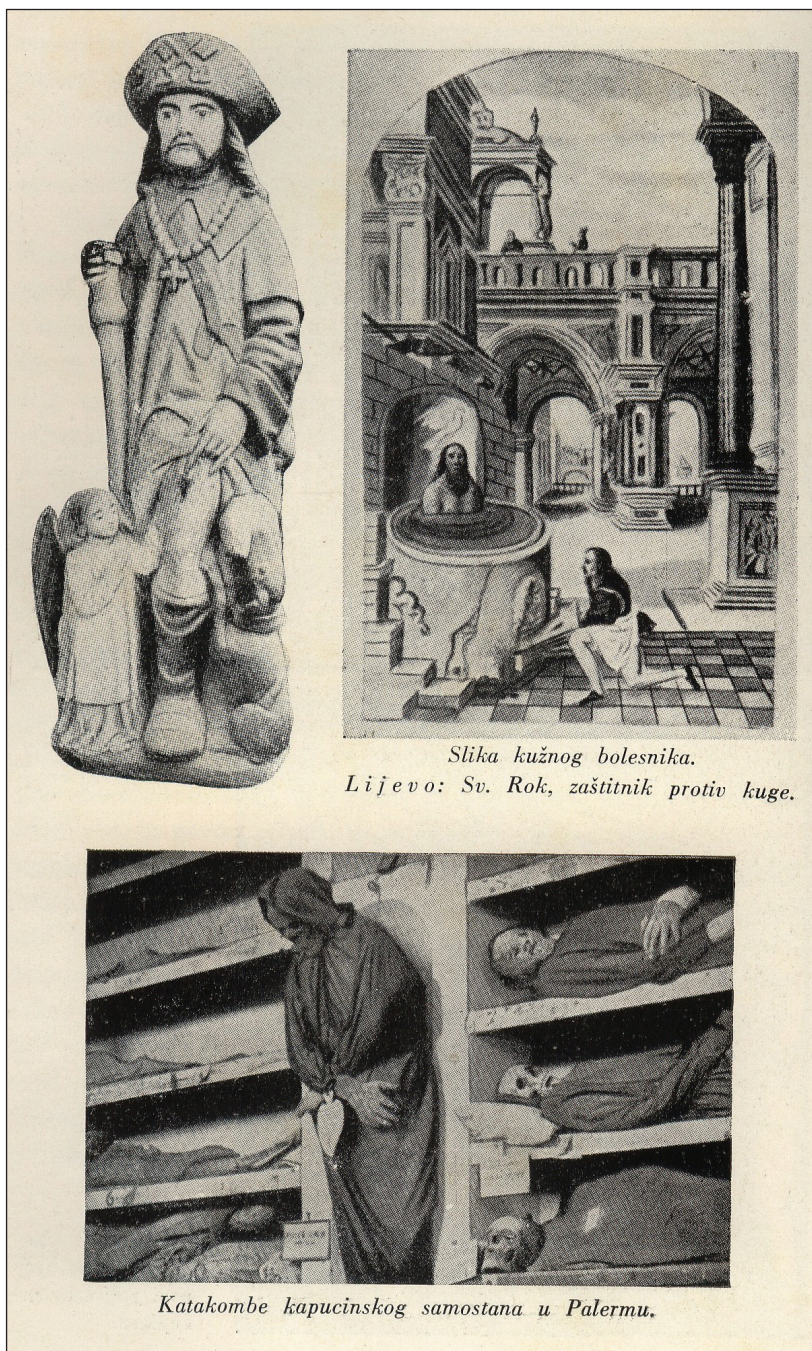
Naslovnica Thallerove knjige

Coverpage of Thaller's book

Thaller u svojoj opsežnoj knjizi formalno stilski nije ostvario perfekcionizam; vjerojatno je to dobrim dijelom bila posljedica brzine kojom je rukopis morao predati za tisak kako bi knjiga izašla uoči kongresa. Autoru, razvidno je to iz nekih stilskih nespretnosti u izričaju i mjestimičnih anakronizama, nije dostajalo vremena za dodatno brušenje teksta. No to je ipak samo formalan prigovor koji čak ni iz današnje perspektive gotovo nimalo ne umanjuje temeljnu vrijednost Thallerove knjige. Naime, u svim ostalim elementima Thaller je to višestruko nadoknadio: brojnošću i ulančanošću poglavlja, obilnom faktografijom, pregnantnim i zanimljivim, nerijetko dramatskim prikazom života i rada niza istaknutih i manje istaknutih liječnika i znanstvenika, filozofa i umjetnika tijekom povijesti, umetanjem brojnih anegdotalnih sličica, dajući tako začudnu sintezu prošlosti s naglaskom na povijesnomedicinska zbivanja.

Zalažući se za personalan pristup, u *Uvodu* knjige obrušava se na zastarjelo načelo da je zadaća povjesničara dati objektivan prikaz prošlosti: "Svrha, kojoj historičar služi i koju treba da nam rekne, ima da odredi i stav autorâ i kritiku događanja u smislu njihove ocjene." Kut pod kojim gleda na povijest medicine izražava njegovu širinu: "Historija medicine kao nauka zapravo bi imala biti dio kulturne historije, a ova dio opće historije."

Započinjući svoju knjigu prikazom medicine životinja i prethistorijskog čovjeka, nastavlja s poglavljem o dosezima pučke medicine u kojima će nas jednako zanimati nabrojanje sve sile "specijalista" koji se bave liječenjem, kao i priče o ljekarušama iz Južnog Walesa (XIII. stoljeće) u kojima su sabrana ukupna terapijska umijeća kimrijskih druida. Kada u idućem poglavlju govori o medicini stare Amerike, jednako impresivno djeluje priča o Cortezovim konkvistadorima koji su razorili golemu kulturnu baštinu Azteka, kao i opis brojnih opojnih sredstava koja su rabili ti drevni narodi. Nastanak prethipokratske literarne medicine, nakon stare Amerike, autor nastavlja dostignućima kineske medicine. Kada znalački raspreda o autohtonosti kineske kulture, započinje sa značajkama kitajskoga pisma – a opčinjenost tom dalekom neobičnom zemljom izražava rečenicom: "Čovjek bi morao biti Kinez da shvati Kinu" – da bi poslije prikazao općekulturne i socijalne uvjete života, a potom prelazi na neobičnu, gotovo fantazmagoričnu kinesku anatomiju i sasvim osebujnu, zapadnjaku teško dokučivu medicinu, umijeće palpiranja bila kojemu je svrha postavljanje dijagnoze, na preventivno cijepljenje protiv velikih boginja (variolizacija), spominje gotovo potpuno odsuće kirurških tehnika, ali ističe ono što se i danas drži zasebnim kineskim medicinskim specijalitetom – vješti-

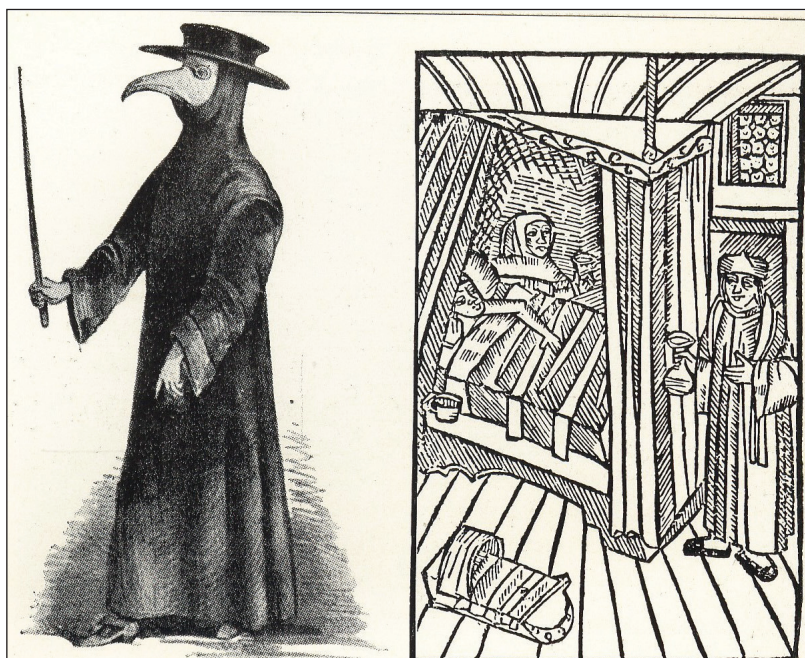

Slika kužnog bolesnika.
Lijevo: Sv. Rok, zaštitnik protiv kuge.

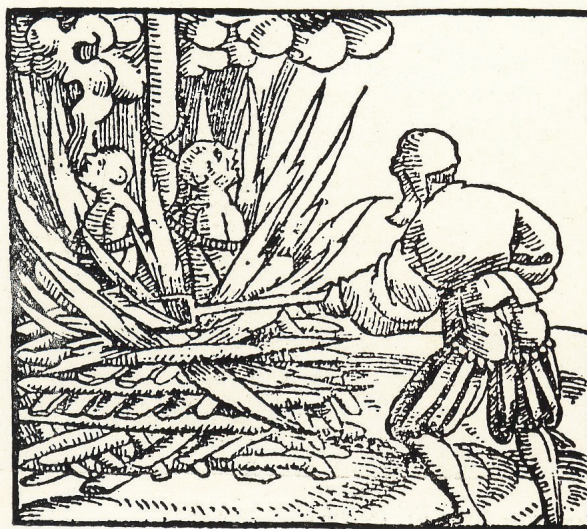
Katakombe kapucinskog samostana u Palermu.

Jedna od brojnih tablica sa slikovnim priložima u knjizi
One of the many tables with illustrations in the book

nu akupunkturu koju su studenti stjecali vježbajući na drvenim fantomima. Slijede poglavlja o medicini drevne Indije, Mezopotamije i Egipta, potom poglavlje o židovskoj medicini sadržanoj u starozavjetnom Svetom pismu. U poglavlju o egejskoj medicini, koja prethodi “eksploziji” starogrčke kulture, govori o postupnosti kulturnog razvoja dajući maha razmišljanju o kretsko-mikenskoj kulturi, grčkim mitovima, Homerovim spjevovima i grčkoj filozofiji (spominjući tek ovlaš pitagorejsku filozofsku školu, ali ne i Pitagorina učenika Alkmeona). Čitava prva četvrtina knjige odnosi se na razmatranja o predhipokratskoj medicini, da bi nastavio s poglavljima o Hipokratu, Aristotelu, dogmatskoj hipokratskoj školi, prinosima Aleksandrije i njezinih liječnika, posebice dvojice anatoma, Herofila i Erazistrata. Potom prelazi na jedno od najsajnije pisanih poglavlja u cijeloj knjizi: grčku medicinu u Rimu. Navest ćemo samo kako je, u ovo naše potrošačko vrijeme koje je u moralnom pogledu više nego upitno, zadivljujuća visoka etika Scriboniusa Largusa, liječnika cara Klaudija. Njegov bi moralni *credo* nanovo trebao biti obznanjen i zlatnim slovima ispisan. Vrlo zanimljivo poglavlje posvećuje velikom i dugovječnom Galenu (koji je zahvaljujući tiraniji Crkve prerastao u svojevrsnu dogmu – “skolastički *galenizam*”), a potom slijede ništa manje intrigantno pisana poglavlja o kršćanstvu, rimskoj medicini nakon Galena, srednjem vijeku i Bizantu. Medicini islama posvetio je zasebno, izvrsno pisano poglavlje. Zatim nas preko samostanskih tišina (povijesnim turbulencijama usprkos) i znamenite Salernske škole vodi do skolastičke medicine, a zasebna poglavlja dodjeljuje i dvjema velikim pošastima: gubi i kugi. Nakon toga uslijedio je kopernikanski obrat – svijet se polagano primiče novom dobu. Ta revolucionarna promjena započinje s pojavom Paracelza, Vesala i Harveya kao glavnih protagonista novih otkrića (rezultat prirodnog promatranja pojava) u dotadašnjem poimanju anatomije (stjecajem okolnosti, temeljno djelo Andreasa Vesaliusa *De humani corporis fabrica libri septem* tiskano je 1543., iste godine kada je i Nikola Kopernik u Nürnbergu tiskao svoje kapitalno djelo *De revolutionibus orbium coelestium* i stari Ptolomejev geocentrički sustav, nakon milenija i pol trajanja, “skinuo” s pijedestala zamjenjujući ga heliocentričkim). Vesal, svojim anatomskim istraživanjima na ljudskim leševima, obara prastaru Galenovu anatomsku shemu, a malo poslije Harvey konačno dokida s galenskom shemom krvotoka nakon gotovo 15-ak stoljeća njegove dominacije. Ovdje je razvidno kako zadani mentalni okviri u kolektivnom imaginariju zapravo predstavljaju kočnicu, pa je i medicina stoljećima hipostazirala dok se nisu pojavili “drznici” poput Vesala, Harveya i Kopernika. Prvu dvojicu, njihove živote i otkrića,

Kako su se liječnici zaštićivali od Bračni par boluje od kuge. (Iz „*Historiae anatomicae*“ od Bartolina).
 Bračni par boluje od kuge. (Iz „*Vur die Pestillentz*“ 1508.)

Spaljivanje vještica. (Iz *Kosmografije* Sebastijana Münzera).

Tablica sa slikovnim priložima

Table with illustrations

uz ostala značajna imena liječnika-novatora toga doba (Faloppio, Eustahije, Serveto, Colombo, Cesalpino, Fracastoro, Paré) Thaller opisuje u poglavlju XVI. vijek, dok će u poglavlju *Vijek baroka* smjestiti Harveya s legijom velikih astronoma (Kopernik, Bruno, Galilei, Kepler) filozofa i matematičara (Newton, Leibnitz, Descartes, Francis Bacon), religijskih očeva (Ignacije Lojola, Sv. Vinko Paulski) i drugih istaknutih liječnika (jedan od njih je i Dubrovčanin Đuro Baglivi, zatim van Helmont, Glisson, Francesco Redi, Lancisi, Bernardino Ramazzini, Sydenham), da bi poentirao s velikanima književnosti Cervantesom i Shakespeareom kao tvorcima moderne psihologije. Poglavlje o baroku nije samo jedno od najopsežnijih poglavlja u Thallerovoj knjizi, već i ponajbolje napisano. U njemu je Thallerovo široko znanje i smisao za sintezu došlo do punog izražaja. Nakon baroka slijede *Rokoko* i *Prosvjetna epoha* s opisima društveno-političkih gibanja i brojnim znamenitim liječnicima. *Revolucija* i *Napoleon* izdvojeni su u zaseban odjeljak, a jedno od ponajboljih poglavlja, *Romantika*, započinje s gotovo iscjeljujućom ironijom kojom autor opisuje političku situaciju nakon Francuske revolucije i pada Napoleona. U jednom od posljednjih poglavlja *Liberalizam*, Thaller je medicinu devetnaestoga stoljeća razvrstao u četiri vremenska razdoblja (prvo 1830.–1850., drugo 1850.–1870., treće 1870.–1894. i četvrto 1894.–1914.), obrađujući u svakoj epohi političare, filozofe, prirodoslovce, liječnike i umjetnike koji su joj udarili pečat svojim djelovanjem i otkrićima. U posljednjem poglavlju *Današnja medicina*, Thaller rezimira dosege moderne medicine i procjenjuje segmente znanosti koja bi u bliskoj budućnosti mogla dovesti do presudnih otkrića i nezadrživog proboja medicinske znanosti za daljnji boljitak čovjeka. Tako anticipira dolazak antibiotske ere (salvarzan je već u uporabi), prognozira neslućene mogućnosti genetskih istraživanja itd.

OSVRTI NA KNJIGU

Nakon izlaska iz tiska knjiga je doživjela brojne prikaze u hrvatskom, slovenskom, srpskom i talijanskom kulturnom tisku [14-26], a najopsežnije su o njoj u Hrvatskoj pisali dr. Vladimir Bazala [14], dr. Hrvoje Iveković [19] i dr. Lavoslav Glesinger [22].

Dok je opširan Bazalin prikaz gotovo u cijelosti afirmativan, Ivekovićev je većim dijelom kritički intoniran. Bazala navodi kako je “stil knjige lak, živ i temperamentan”, da bi na jednome mjestu konstatirao: “Pišući povijest medicine pisac zadire u povijest čovječanstva svih epoha, krajeva i naroda, u povijest filozofije svih škola, sistema i religija, u povijest kultu-

Anatomija. (Gravura po Hogarthu).

Trepanacija u 16. vijeku.

Tablica sa slikovnim priložima
Table with illustrations

re, umjetnosti i politike svih vremena, obogaćujući svoje djelo mnogim historijskim događajima i anegdotama i opisujući strahote i užase raznih epidemija i bolesti. Zato to i nije 'povijest medicine' ili 'udžbenik povijesti medicine' već Thaller sam tu knjigu nazivlje 'povijest borbe protiv bolesti i smrti' i prikazuje medicinu od vrača i čarobnjaka, kao prvih liječnika – do modernih liječnika današnjega doba. To je dakle povijest liječništva, gledana očima kulturnog historičara.”

Iveković upozorava na manjkave strane Thallerove knjige ne niječući, na kraju, njezinu zanimljivost i “kulturnu akviziciju” i preporučujući je “svakom liječniku i inteligentnom laiku” za čitanje. U svojoj recenziji Iveković donekle spočitava autoru neposjedovanje “sigurnog kriterija po kojem je birao kulturne i političke događaje stanovitog vremena da ih dovede u vezu s medicinom”. Osvrće se na mjestimičnu neselektivnost materijala, smatrajući da nekim manje bitnim događajima pridaje veliko značenje, a neke značajne događaje obrađuje letimično ili ih uopće ne spominje. Otud dojam nesistematčnosti obradbe i nepovezanosti materijala. Spočitava mu da je “suviše često birao samo *fabulae causa*”, što je moglo izazvati dojam senzacionalizma. Smatra kako je autoru tek djelomično uspjelo prikazati bitne linije razvoja ljudskog društva u pojedinim epohama i u njih utkati razvoj medicinskog znanja i umijeća. Predbacuje mu i nekonzistentnost u stavovima, pa čak povremeno upadanje u protuslovlje (primjerice, pohvalno izražavanje o djelovanju slobodnozidarskih loža, dok očito, kao vjernik katolik, stoji na braniku Crkve; ili da, kao *homo religiosus* nije baš sasvim u suglasju činjenica kako prihvaća *descendentnu* teoriju). Zamjera mu i prečesto isticanje svojega mišljenja i vlastita svjetonazora. Pisac recenzije stoga svjetonazor autora karakterizira kao “filozofski i politički eklekticizam”.

Lavoslav Glesinger, naš prof. na zagrebačkoj katedri za povijest medicine, u povodu izlaženja Thallerove knjige iz tiska kaže: “Jer i naša stručna liječnička literatura, zasada još oskudna velikim kompendioznim djelima, obogaćena je ovom knjigom. Istina, Thallerova knjiga nije i ne želi da bude udžbenik povijesti medicine u pravom smislu riječi, no ona će vjerojatno ipak kroz dugi niz godina biti jedini priručnik na našem jeziku, koji će omogućiti liječniku i studentu medicine da se uputi u jedno nadasve zanimljivo, a s nepravom zapostavljeno područje medicinske nauke.” Govoreći kako je autor u svojoj knjizi prikazao “uzbudljivu borbu protiv bolesti i smrti, tragiku velikih liječnika i trijumf ljudskoga uma”, Glesinger navodi kako je “u 39 poglavlja autor iznio doista sve što može da i u širim krugovima pobudi interes za ovu specijalnu granu kulturne historije, ne

izostavivši nijedan povijesni period, nijednu kulturnu sferu”. Ističući kako je Thaller zbivanja u medicini doveo u vezu sa suvremenim strujanjima u politici, općoj kulturi i filozofiji, Glesinger kaže: “Propast Rimskog Carstva, otkriće Amerike i Francuska revolucija bili su bez sumnje događaji, koji su utjecali i na medicinu onoga vremena, ne manje negoli kršćanstvo, Kantova filozofija i svjetski rat. Zato se u ovoj knjizi i govori opširno o hijeroglifima i klinovu pismu, o Napoleonovim vojnama i o Schopenhauerovoj filozofiji, o Bachovim kompozicijama i o Marxovom ‘Kapitalu’, o slobodnim zidarima i o Meštrovićevim skulpturama, jednom riječi: o raznim momentima u kulturnoj povijesti čovječanstva, koji su imali svoje reperkusije i u povijesti medicine.” Glesinger spominje kako je autor izostavio nekoliko glasovitih imena poput, primjerice, Billrotha, Graefea, Traubea, Hyrtla, Hebre, J. P. Franka, Bambergera, Kaposija i nekih drugih, ali u tome vidi upravo autorovu autentičnost da se odmakne od uobičajenoga školskog prikaza i načina gledanja na pojedine ličnosti. Spočitava mu jezičnu nedosljednost u pisanju osobnih imena, a žali i što mu ograničeni prostor nije dopustio da obradi povijest naše medicine. Glesinger u svome kratkom i sadržajnom prikazu upozorava i na neke netočnosti koje su se potkrale u knjizi, poimence ih navodeći.

Pod pomalo senzacionalističkim naslovom *Zagrebački lekar napisao veliko naučno delo za 90 dana*, u beogradskom listu *Vreme* pohvalan prikaz knjige napisao je B. I. Stražičić. Na cijeloj novinskoj stranici, sa 6 slika preuzetih iz Thallerove knjige, Stražičić se u superlativima izražava o knjizi apostrofirajući neke njezine bitne dijelove.

ZAKLJUČNO

Doista nije lako izreći aksiološki sud za ovako polivalentnu knjigu koja, na sebi svojstven način, sažima cijelu povijest čovječanstva, s naglaskom na zbivanja u medicinskoj znanosti.

Možda nije naodmet cijelu ovu priču razmotriti sa sljedećeg očišta.

Pretpostavimo da moderni pasionirani čitatelj univerzalnih vidika, u nakani da sazna nešto i o povijesti medicine o kojoj dosad nije pročitao niti jedne knjige, dohvati nekim slučajem (*habent sua fata libelli!*) upravo knjigu Luje Thallera *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika*, kako bi ga se ona dojmila? Bi li jednom takvom recipijentu iz pročitanih redaka isijavao pretežito anakronizam, preživjelost i dosada, ili bi taj čitatelj iz Thallerova teksta oćutio silnu energiju i golemo znanje, doživio (usprkos ponekim preživjelim sintagmatskim sklopovima) užitak u čitanju, osjećajući kako se

i sam obnavlja u čudesnom slijedu događaja koje nam je namrla historija?

Kako god bilo, sigurno je da Thaller posjeduje izniman dar za sintezu filozofskih, gospodarskih, političkih, umjetničkih, religijskih i povijesno-medicinskih silnica pojedinih epoha svjetske povijesti koje obrađuje u svojoj kompleksnoj knjizi. U čitatelja polučuje užitak u čitanju i zato što "ozbiljnim" događajima pokatkad dodaje neobične zgode kojih u povijesnoj predaji ne nedostaje, a bogat mozaik anegdotalnih slika samo podiže temperaturu čitanja.

Thallerovo djelo, a to se prije svega odnosi na pionirski rad *Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850.* te na knjigu *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika*, bilo je prekretnica u proučavanju povijesti medicine u Hrvatskoj. Thaller je prvi temeljito poradio na njezinu ozbiljenju tvrdeći kako nema pravog rezultata bez istraživanja autentičnih povijesnih dokumenata, ali ni bez poznavanja jezika, opće povijesti, povijesti znanosti, filozofije, umjetnosti i kulture [27].

Kao moderni udžbenik povijesti medicine za današnje studente i liječnike, Thallerova knjiga u stanovitom je smislu prevladana jer su u međuvremenu pronađeni novi metodološki pristupi u izučavanju povijesti znanosti i medicine, ali tko god se i danas upusti u njezino čitanje neće ostati ravnodušan, naprotiv bit će involviran i osupnut kaleidoskopskom slikom događaja, povijesnih osoba i njihovih sudbonosnih otkrića.

Djelo u cjelini, posebice zato jer je pionirsko u našoj sredini, zrači stvaralačkom entelehijom, poticajnošću, duhom obuzetim kulturom i žudnjom za spoznajom, ali jednako i za prosvjetiteljskim sudioništvom i ulogom za nove naraštaje. Da ne govorimo o autorovu raskošnom znanju i nerijetkim originalnim prinosima u promišljanju povijesnomedicinskih zbivanja koja i današnjeg čitatelja itekako mogu ponijeti.

Stoga ne treba posebno isticati kako je ovo Thallerovo djelo, prvo u nizu opsežnih knjiga iz povijesti medicine, bilo poticajem više nego plodnog začetka male, ali odabrane skupine hrvatskih povjesničara medicine, koji zaredom nastavljaju s objavljivanjem knjiga povijesnomedicinske provenijencije. Podsjetit ću samo na knjige istaknutih historičara medicine i znanosti Lavoslava Glesingera i Mirka Dražena Grmeka do, zasad, posljednje u nas napisane *Povijest medicine za praktičare*, u čijem stvaranju je sudjelovao upravo trolist povjesničara medicine riječkog Medicinskog fakulteta: prof. dr. Ante Škrobonja, doc. dr. Amir Muzur i mr. sc. Vlasta Rotschild.

LITERATURA

1. Thaller L. Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Povijest borbe protiv bolesti i smrti. Zagreb: Minerva, 1938.
2. Tomašić D. Politički razvitak Hrvata. Zagreb: Hrvatska književna naklada neovisnih književnika, 1938.
3. Tomašić D. Društveni razvitak Hrvata. Rasprave i eseji. Zagreb: Hrvatska naklada, 1937.
4. Krleža M. Banket u Blitvi. Roman u tri knjige. Zagreb: Biblioteka nezavisnih pisaca, 1938.
5. Krleža M. Na rubu pameti. Zagreb: Biblioteka nezavisnih pisaca, 1938.
6. Krleža M. Eppur si muove. Studije i osvrti. Zagreb: Biblioteka nezavisnih pisaca, 1938.
7. Van Loon H. W. Umjetnost čovječanstva kroz vijekove. Prva i druga knjiga. Zagreb: Minerva, 1939.
8. Friedell E. Kultura novoga vremena. Od crne kuge do naših dana. Prva i druga knjiga. Zagreb: Minerva, 1940.
9. Thaller L. Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850. Liječ Vjesn 1926;48: 441-458, 511-538, 857-871, 914-930.
10. Thaller L. Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850. Liječ Vjesn 1927;40:33-60,91-106.
11. Thaller L. Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770 do 1850. Karlovac: Komisionalnom nakladom knjižare Prestini, 1927.
12. Glesinger L. Prof. dr. Lujo Thaller i počeci nastave povijesti medicine na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Liječ Vjesn 1978;100:571-573.
13. Jamnicki Dojmi M. Prvi hrvatski povjesnik medicine, svestrani dr. Lujo pl. Thaller. Hrvatsko slovo, 1998, 4, br. 144:6-7
14. Bazala V. Lujo Thaller: Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Alma mater Croatica, 1938-39.,2:172-178.
15. Karlin M. Zdravniški vestnik, 1938,10:303.
16. Milhofer J. Apotekarski vjesnik, 1939,20:560-562.
17. Matković D. Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Povijest borbe protiv bolesti i smrti. Napisao dr. phil. et med. Lujo Thaller. Farmaceutski vjesnik, 1939,29:97-98
18. Heim O. Dr. Lujo Thaller: Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Ars therapeutica, 1938, 11:227-228.
19. Iveković H. Dr. Lujo Thaller, Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Časopis VPS, 1938,4:646-649.

20. Borko B. Jutro, 1938,19, br. 249:7.
21. Balić S. Muslimanska svijest, 1940, 5, br. 71:5.
22. Glesinger L. Povijest medicine. Obzor, 1938, 78, br. 216: 1-2.
23. Stražičić B. I. Od vračeva i čarobnjaka do modernih lekara. Zagrebački lekar napisao veliko naučno delo za 90 dana. Knjiga o bolestima i medicinskim čudima. Vreme, 1938, 18, br. 6076 : 15.
24. Anonimni autor. Novo doba, Split, 10. IX. 1938:9.
25. R. A. T. Jadranski dnevnik, 1938, 5, br. 214:4.
26. Giordano D. Giornale Veneto di Scienze Mediche, XVI, ottobre 1938.
27. Thaller L. I povijest medicine je nauka. Alma mater Croatica 1940-41., 4:203.

SAŽETAK

Godine 2008. obilježit će se 70. obljetnica tiskanja u nas prvoga sveobuhvatnog prikaza svjetske povijesti medicine jednog od najmarkantnijih hrvatskih liječnika prve polovice XX. stoljeća. Naime, godine 1938. u Minervinu je izdanju izašla knjiga dr. Luje Thallera Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika. Bio je to prvorazredan događaj ne samo za medicinsku znanost, već i za opću kulturu Hrvatske, kao i cijelog ovoga podneblja. Dr. Luju Thaller, liječnika specijalista interne medicine, metonimijski možemo držati povjesničarom medicine. U njegovu cjelokupnom radu i pisanom opusu te dvije naoko tako različite discipline predstavljaju gotovo neodvojivi sinkretizam. Dr. Thaller obilježio je epohu svojim postignućem da povijest medicine od usputne, minorne i amaterske discipline u Hrvatskoj digne do razine samostalne akademske discipline i dade joj dignitet ozbiljne znanstvene struke, u svemu ravnopravne ostalim granama medicine.

Knjiga Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika sinteza je golemog znanja, kruna Thallerove erudicije i, kako je u svom prikazu zgodno sažeo Vladimir Bazala, u tom je djelu "zapravo sadržana povijest kulture čovječanstva gledana sa stanovišta medicine". Ta je knjiga ujedno i povijest čovjekova usuda, njegova suprotstavljanja prirodi, bolestima, bolovima, starenju i smrti. Priča je to o brojnim velikanima medicine i njihovim otkrićima, ljudskoj mudrosti, dobroti, milosrđu i požrtvovnosti. Ni danas to omašno djelo nije izgubilo na svježini, vjerodostojnosti i dinamici upravo zato što je njegov autor svoje enciklopedijsko obrazovanje i visoku teorijsku faktografiju izložio na literarno sugestivan način. Na više od 360 stranica znalački i duhovito utkane su međusobne veze između znanosti, umjetnosti, politike, filozofije i religije pojedinih epoha ljudske povijesti. Iz poglavlja u poglavlje, počevši od prethistorijskog doba do neslučenih otkrića i napretka medicinskih znanosti dvadesetoga stoljeća, ulančava se impresivna povijesna storija o medicinskoj kulturi i znanosti. Knjiga je bila prikladan i relevantan kompendij dotadašnjeg znanja iz povijesti medicine, no ujedno je mogla poslužiti i kao prvi udžbenik iz predmeta koji se u to vrijeme još uvijek nije izbio kao obavezan kolegij na studiju medicine u Hrvatskoj.

Bez ustezanja može se reći kako je Thaller upravo po širini koncepcije u obradbi povijesno-medicinskih tema potpuno moderan autor. Zastupajući holističku paradigmu, nastojeći prikazati brojnost i prepletenost kulturno-sociološko-filozofsko-religijskih čimbenika koji su

uvjetovali razvoj kulture i medicine, daje smjernice i utire put ostalim značajnim hrvatskim istraživačima s područja povijesti medicine.

Ključne riječi: *povijest medicine, XX. stoljeće, medicinska literatura, Lujo Thaller, Hrvatska*